

DÜRÜSTLÜK KURALI VE HAKKIN KÖTÜYE KULLANILMASI YASAĞI

İÇİNDEKİLER

- Dürüstlük Kuralı
- Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı
- Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağının Uygulama Alanı

HEDEFLER

- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
- Hakları kullanırken ve borçları ifa ederken gözetilmesi gereken temel kuralı öğrenecek,
- Hakların kötüye kullanılması hâlinde ortaya çıkacak sonuçları öğrenecek,
- Dürüstlük kuralının ve hakkın kötüye kullanılması yasağının uygulama alanı konusunda bilgi sahibi olacaksınız.

ATATÜRK
ÜNİVERSİTESİ

ATA-AÖF

MEDENİ HUKUK I

Yrd. Doç. Dr. Damla Gürpınar

ÜNİTE

6

GİRİŞ

Şimdiye kadar hakları kazandıran ve kaybettiren, yükümlülükleri doğuran veya ortadan kaldıran olaylar üzerinde durduk. Hatta bir hakkın kazanılması, korunması veya bir yükümlülüğün ortadan kalkması veya olumlu bir hukuki sonuçtan yararlanılması için gerçekleşmesi gereken hukuki olayların tüm koşulları mevcut olmadığı hâlde, iyiniyetin iyileştirici etkisini de inceledik. Şimdi ise, ister kanunda aranan koşullar tamamen sağlanarak isterse iyiniyetin iyileştirici etkisiyle elde edilmiş olsun, bir hakkın kullanılması sırasında uyulması gereken kural üzerinde duracağız: Dürüstlük.

DÜRÜSTLÜK KURALI

Kavram ve Tanım

Türk Medeni Kanunu’nun “*1. Dürüst Davranma*” başlıklı 2. maddesinin birinci fıkrası şöyledir: “*Herkes haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır.*” Bu hükümde, kişilere haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymaları yönünde bir emir verilmiştir; ama dürüstlük kurallarından ne anlaşılması gerektiğine ilişkin hiçbir tanım yapılmamıştır.

Türk Hukuk öğretisinde “doğruluk ve güven kuralı” ya da “objektif iyiniyet kuralı” olarak da ifade edilen dürüstlük kuralının tanımını yapmak da yine öğretiye ve yargı kararlarına düşmüştür. Öğretide ve yargı kararlarında yapılan tanımların ışığında biz de şöyle bir tanım verebiliriz: “*Dürüstlük, çeşitli hukuki ilişkiler söz konusu olduğunda, bu ilişkilerin birer tarafını oluşturup da mantıklı hareket edebilen, orta zekâlı ve namuslu bireylerin sergiledikleri, karşılıklı güven ihtiyacına, iş yaşamının gereklerine, genel ahlâk kurallarına, hatta geleneklere uygun davranış tarzıdır. Öyle ki, bu davranış tarzının gereği olarak oluşan ve herkesçe benimsenen kurallara dürüstlük kuralları denir.*”

Dürüstlük kuralı, herhangi bir hukuki ilişkinin tarafı olabilecek herkesin, içinde bulunulan koşullarda, diğer taraftan ve başkalarından beklemekte haklı olduğu davranış tarzını bizzat da sergilemesini gerektirir. Bu yüzden içinde bulunduğumuz her durumda aç gözlülük etmeyen, hakkından fazlasını istemeyen ama haklı çıkarlarını korumak için de gerekli önlemleri alan, ölçülü tepkiler veren, makul, mantıklı, orta zekâlı ve namuslu bir kişi gibi hareket edersek bu kurala uymuş sayılırız. Toplumdaki kişilerin çoğunluğunun davranış şeklinin dürüstlük kuralına uygun olacağı varsayımından yola çıkarak, hukuki bir ilişki içindeyken ortalama davranış tarzından sapan kişilerin dürüstlük kuralına aykırı davranmış olduğunu söyleyebiliriz.

Türk Medeni Kanunu'nun 2. maddesinin sözüne sıkı sıkıya bağlı kalınacak olursa, dürüstlük kuralı, sadece hakların kullanılması veya borçların yerine getirilmesi sırasında uyulması gereken bir kuraldır. Oysa dürüstlük kuralının uygulama alanı hiç de bu kadar değildir. Öyle ki, dürüstlük kuralı, yazılı hukuk kuralları ile irade beyanlarının yorumunda ve tamamlanmasında, kanunun düzeltilmesinde, sözleşmelerin çevrilmesinde ve değişen koşullara uyarlanmasında, sözleşme öncesi görüşmeler sırasında ve yan yükümlülüklerin doğması açısından uygulama alanı bulur.

Dürüstlük Kuralının Özelliği

Dürüstlük kuralı, iyiniyetten farklı olarak, subjektif değil, objektif bir nitelik taşır. Çalıntı mal satın alan iki kişiden biri bunun çalıntı olduğunu biliyor, diğeri bilmiyorsa, objektif olarak ikisinin de sergilediği davranış aynıdır; ama biri iyiniyetliken diğeri kötüniyetlidir. Oysa arazisi üzerine hiç ihtiyaç duymadığı hâlde elli metre yüksekliğinde bir duvar dikerek komşusunun manzarasını kesen kişinin davranışı dürüstlük kuralına uymaz. Çünkü mantıklı düşünebilen, orta zekâlı hiçbir birey, mülkiyet hakkını, işine yaramayacak bir duvarı dikmek için emek verip masraf yaparak kullanmaz. Görüldüğü gibi, dürüstlük kuralına uyduğunu kabul ettiğimiz ortalama davranış biçimi, hakkını kullanan veya borcunu ifa eden herkese dayatılan objektif bir ölçü oluşturmaktadır. Bir kişinin dürüst davranış davranmadığı, onun kişisel durumuna göre değil, objektif ölçülere göre belirlenir.

Türk Medeni Kanunu'nun 2. maddesinin sözü, bu hükmün emredici olduğunu düşündürmektedir. Ancak öğretilerde 2. maddenin hiç de emredici bir hüküm getirmediğini, dürüstlük kurallarının aksinin taraflarca kabul edilebileceğini savunan yazarlar da bulunmaktadır. Dürüstlük kuralının emredici olduğunu kabul eden yazarlara göre, bu kural kamu yararı ve genel ahlak düşüncesi gözetilerek getirilmiş bir kuraldır ve bu kurala uyulup uyulmadığını hâkimin resen göz önünde tutması gerekir. Aksi görüşü benimseyen yazarlar, dürüstlük kuralının emredici olduğu kabul edilecek olursa, dürüstlük kuralına aykırılığa rağmen, bu durumu yargı önüne götürmeksizin borcunu yerine getirmiş olan kimsenin, verdiğini diğer taraftan geri isteyebileceğine, oysa böyle bir sonucun hukuki ilişkilerdeki güveni sarsacağı için kabul edilemeyeceğine dikkat çekerler. Bu yazarlara göre, dürüstlük kuralına aykırılık iddiası bir itiraz da sayılamaz, çünkü itiraz bir hakkın doğmadığını veya sona erdiğini ileri sürmektir, oysa diğer tarafın davranışının veya beklentisinin dürüstlük kuralına aykırı olduğunu ileri sürmek, böyle bir nitelik taşımaz. Onlara göre, taraflar, sözleşme ile belirli bir olaya özgü olmak üzere dürüstlük kurallarına başvurmayacaklarını kararlaştırabilirler. Yeter ki bu anlaşmaları, Medeni Kanunun 23. maddesinin ikinci fıkrası anlamında, özgürlüklerden vazgeçmek anlamına gelmesin veya özgürlükleri hukuka ya da ahlaka aykırı olarak sınırlayıcı bir nitelik

Dürüstlük kuralına uyma zorunluluğu, sadece Medeni Hukuk alanında değil, Özel Hukuk'un tümünde geçerli bir ilkedir. Hatta Kamu Hukuku, özellikle İdare Hukuku, Medeni Yargılama Hukuku ve İcra ve İflas Hukuku alanında dürüstlük kuralının işlerlik kazandığı durumlar söz konusudur.

taşımasını. Aksi takdirde böyle bir anlaşma geçersiz sayılır ve somut olaya, bertaraf edilmeye çalışılan dürüstlük kuralı uygulanır.

Dürüstlük kuralına uyma zorunluluğu, sadece Medeni Hukuk alanında değil, Özel Hukuk'un tümünde geçerli bir ilkedir. Hatta Kamu Hukuku, özellikle İdare Hukuku, Medeni Yargılama Hukuku ve İcra ve İflas Hukuku alanında dürüstlük kuralının işlerlik kazandığı durumlar söz konusudur.

HAKKIN KÖTÜYE KULLANILMASI YASAĞI

Kavram

Türk Medeni Kanunu'nun 2. maddesinin birinci fıkrasındaki, herkesin haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kuralına uymak zorunda olduğu hükmünün hemen arkasından gelen ikinci fıkra da şöyle bir hüküm yer alır: *“Bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz.”* Bu hüküm, hakkın kötüye kullanılması yasağı olarak da ifade edilir.

Hakkın kötüye kullanılması yasağının dürüstlük kuralına uyma emrinden hemen sonra düzenlenmiş olmasından çıkan sonuç, kişilerin haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüst davranışları ile haklarını kötüye kullanmamaları arasında yakın bir ilgi olduğudur. Öyle ki, dürüst davranış emri ile hakkın kötüye kullanılması yasağı, birbirini tamamlar. Fakat ifade biçimleri farklıdır, biri emir vererek olumlu bir cümle, diğeri ise yasak koyarak olumsuz bir cümle içerir. Hakkın kötüye kullanılması, hakkın dürüstlük kuralına aykırı şekilde kullanılması demektir. Çünkü mantıklı düşünebilen, orta zekâlı ve namuslu hiç kimse hakkını kötüye kullanmaz. Ancak 2. maddenin birinci fıkrasından da anlaşılacağı gibi, dürüst davranış zorunluluğu sadece haklar kullanılırken söz konusu olmaz. Borçların ifasının da dürüstlük kuralına uygun olması gerekir; ama borcunu ifa ederken dürüstlük kuralına aykırı hareket eden kişinin bir hakkını kötüye kullanıyor olduğundan söz edilemez. O hâlde, dürüstlük kuralına aykırılığın hakkın kötüye kullanılması sayılmadığı durumlar da vardır. Hakkın kötüye kullanılması, dürüstlük kuralına aykırı davranış biçimlerinden sadece biridir.

Bu fıkra da, hakkın kötüye kullanılması yasağından söz edilerek, bu yasağa aykırı davranışın hukuk düzeni tarafından korunmayacağı uyarısı yapılmıştır; ama hakkın kötüye kullanılmasından söz edebilmek için hangi koşulların sağlanması gerektiğine ilişkin yeterli bir ipucu verilmemiştir. Bu ikinci fıkranın 743 sayılı Medeni Kanun zamanındaki ifadesi şöyleydi: *“Bir hakkın sırf gayri ızzar eden suistimalini kanun himaye etmez.”* Bu da, günümüz Türkçesiyle, bir hakkın sırf başkasına zarar veren kötüye kullanımını kanun korumaz, olarak anlaşılırdı.

Hukuk öğretisi ve yargı kararları, hakkın kötüye kullanılmasından söz edebilmek için bazı koşulların sağlanmasını aramaktadır. Yine öğretiye ve yargı

kararlarına bakarak, hakkın kötüye kullanılması sayılabilecek bazı olay gruplarından söz etmek mümkündür. Aşağıda sırasıyla bu konulara değineceğiz.

Hakkın Kötüye Kullanılmasının Koşulları

Hakkın kötüye kullanılmasından söz etmek için öncelikle ortada bir hakkın bulunması gerekir. Bu hakkın dürüstlük kuralına aykırı olarak kullanılması gerekir. Hakkın dürüstlük kuralına aykırı olarak kullanılmasından bir zarar doğmalıdır.

Hakkın Varlığı

Hakkın kötüye kullanılmasından söz etmenin ön koşulu bir hakkın varlığıdır. Kişiler bazen, belli bir yönde davranmak konusunda hukuk düzenince yetkilendirilmiş olmadıkları, yani hiçbir hakları olmadığı hâlde, o yönde davranmış olabilirler. Bazen de haklarını kullanırken hukuk düzeninin çizmiş olduğu sınırları aşabilirler. Her iki durumda da haksız bir davranış biçimi söz konusudur ve bunun hakkın kötüye kullanılması yasağı ile hiçbir ilgisi yoktur. Oysa hakkın kötüye kullanılabilmesi için, kişinin bir hakkının bulunması gerekir. Bu söylediklerimizi bu konuda öğretide sıklıkla verilen çok öğretici bir örnek yardımıyla açıklayalım.

Bir kişi, kendi arsası üzerine, imar kurallarının izin verdiği yüksekliği aşmayacak şekilde ve tamamıyla kurallara uygun olarak bir bina yaparsa hakkını kullanmış olur. Bir kişi arsası üzerine bina yaparken, imar kurallarını ihlal ederse, hakkının sınırlarını aşmış olduğundan, davranışı haksızdır. Bir kişi, başkasının arsasına girerek, arsa sahibi tarafından yetkilendirilmediği hâlde, bir bina yaparsa, arsa sahibinin mülkiyet hakkını ihlal etmiş olur. Bu kişinin davranışı da haksızdır. İlk örnekteki davranış biçimi hukuk düzenine ters düşmez ve bu yüzden konumuzu zaten ilgilendirmez; ama ikinci ve üçüncü örneklerdeki davranış biçimleri hukuk düzenine ters düşer ve yaptırımla da karşılaşır; ancak bu örneklerde, hakkın varlığından söz edilemeyeceği için hakkın kötüye kullanılmasından da söz edilemez. Oysa bir kişi, sırf mülkiyet hakkı kendisine arsası üzerinde inşaat yapma yetkisi tanıyor diye, hiçbir işine yaramayacak ve yüksekçe bir duvar örerse, bu duvar onun işine yaramadığı ve ona belli bir maliyeti de olduğu hâlde, komşusunun da manzarasını veya ışığını kesiyorsa, işte burada hakkın kötüye kullanılmasından söz edilebilir.

Hakkın kötüye kullanıldığına ilişkin bu tipik örnek, hakkın kötüye kullanılmasından söz edebilmek için aranan bir hakkın varlığı dışındaki koşulları da içermektedir.

Hakkın Dürüstlük Kuralına Aykırı Olarak Kullanılması

Haklar, toplumdaki mantıklı düşünen, ortalama zekâyâ sahip, namuslu bireyler tarafından da kullanılabilecekleri şekilde kullanılmalıdır. Aksi takdirde

dürüstlük kuralına aykırı kullanım söz konusu olur. Yukarıdaki örneğimize dönecek olursak, mantıklı hareket edebilen, orta zekâlı ve namuslu hiçbir arsa maliki, arsası üzerine, emek vererek ve masraf yaparak, hiçbir ihtiyacına yanıt vermeyen bir duvar örmez.

Hakkın kötüye kullanımı, çoğu zaman, hakkın amacına aykırı bir şekilde kullanımı anlamına gelir.

Hakkın kötüye kullanılması yasağına ilişkin düzenlemede, kanun koyucu, kötüye kullanımın açık olmasını da aramıştır. Hakkın kötüye kullanımı, çoğu zaman, hakkın amacına aykırı bir şekilde kullanımı anlamına gelir. Hakkın amacına aykırı kullanıldığı durumlarda, kişinin davranışı öyle bir nitelik almış olmalıdır ki, bu davranışı değerlendiren hiç kimse, hakkın amacına aykırı kullanıldığından şüphe etmemelidir. Bunun dışındaki dürüstlük kuralına aykırı durumlarda da hakkın kötüye kullanıldığı, yani ortalama kişilerden beklenen davranış tarzına ters düştüğü, kolaylıkla tespit edilebilmelidir, herkes tarafından kolaylıkla anlaşılabilecek durumda olmalıdır.

Zarar

Medeni Kanunumuzun 2. maddesinin 2. fıkrasında, *“Bir hakkın sırf gayri ızzar eden suistimalini kanun himaye etmez”*, şeklindeki eski metinden farklı olarak, başkasının zarar görmesi koşulu üzerinde durulmamıştır. Bu durum, hakkın kötüye kullanılmasından söz etmek için zarar koşulunun gerekmediğini düşündürülebilir; ama öğretideki yazarların çoğunluğuyla birlikte biz de zararın varlığı koşulunu arıyoruz. Az sonra üzerinde duracağımız hakkın kötüye kullanılmasına ilişkin olay gruplarının da hepsinde ya zarar gören ya da zarar görme tehlikesi altında bulunan bir kişi mevcuttur. Kaldı ki, kimsenin gördüğü bir zarar veya zarar görme tehlikesi söz konusu değilse, dürüstlük kuralına aykırı olsa bile, hakkını kullanan bir kişi ile hukuk düzeninin ilgilenmesi için hiçbir sebep yoktur. Üstelik dürüstlük kuralına aykırı hareket eden, yani ortalama kişilerin davranış biçiminden sapan kişilerin bu davranışları çoğu zaman başkasına zarar verme istekleriyle açıklanır. Fakat hakkın kötüye kullanılmasından söz etmek için zarar, zorunlu bir koşul olsa da, hakkını kötüye kullanan kişinin mutlaka başkasına zarar verme kastıyla hareket etmesi şart değildir. Onun hakkını, açıkça, dürüstlük kuralına aykırı olarak kullanmış olması ve bundan bir zarar doğmuş bulunması yeterlidir.

Hakkın kötüye kullanılmasından söz edebilmek için zararın zorunlu bir unsur olmadığını ileri süren yazarlar, Medeni Kanun’un konuya ilişkin hükmündeki açık ifade değişikliğine dikkat çektikleri gibi, kanuna karşı hile hâllerini de hakkın kötüye kullanılması kavramı içinde ele almaktadırlar. Oysa zararı hâlen zorunlu bir unsur olarak gören yazarlar, özellikle bu koşulu, kanuna karşı hileyi hakkın kötüye kullanılmasından ayıran unsur olarak görmektedirler. Kanuna karşı hile, kanunun yasakladığı bir sonuca ulaşmak için kanunun yasaklamadığı bir hükümden o hükmün amacına aykırı olarak yararlanmaktır. Örneğin Türk vatandaşlığına girmek isteyen bir yabancı, sırf bu amaca ulaşmak için bir Türk vatandaşı ile evlenirse

kanuna karşı hile söz konusudur. Koşulları oluştuyorsa evlenmek bir haktır; ama bu hakkın kişilere verilme amacı, yabancıların vatandaşlığına girmesini sağlamak değildir. Ne var ki, bir yabancı tarafından kullanılmasıyla, biraz dolaylı yoldan olsa da böyle bir sonuç da doğar. Toplumdaki ortalama bireylerin evliliğe yaklaşımı çok daha farklı olduğuna göre burada da hakkın dürüstlük kuralına aykırı bir kullanımından söz edebiliriz; ama bu olaylarda kimse zarar görmez. Üstelik bu hâllerde, evlenen kişilerin asıl amaçlarının ne olduğu da dışarıdan bakanlarca o kadar kolay anlaşılamaz.

Hakkın Kötüye Kullanıldığı Bazı Olay Grupları

Bugüne değin uygulamada rastlanan ve hakkın kötüye kullanılması sayıldığı kabul edilen örnek olaylardan yola çıkarak, belli bir olayda hakkın kötüye kullanılmış sayılıp sayılmayacağına ilişkin birtakım ipuçları çıkarmak mümkündür. Ancak bu olguların varlığı her somut olayda hakkın kötüye kullanıldığını söylemek için yeterli olmaz. Somut olayda hakkın kötüye kullanılmış olup olmadığına hâkim karar verecektir. Aşağıda sadece ipucu niteliğinde olan olay gruplarına değineceğiz.

Hakkın kullanılmasında hiçbir yararın bulunmaması, hakkın kötüye kullanıldığının bir göstergesidir. Çünkü hakların içeriğinde hukuk düzeninin koruduğu bir yarar vardır. Yukarıdaki, boş arsa üzerine örülen duvar örneğinde, arsa maliki belki komşusunun ışığını keserek onu taşınmaya sevk etmek istemiş olabilir. Komşusunun başka bir yere taşınmasında, arsayı kendisi için istiyorsa veya komşusu ile arası pek de iyi değilse yararı da olabilir. Fakat böyle bir yarar hukuk düzenince korunmaz. Bu örnek, aynı zamanda hakkın açıkça amacına aykırı olarak kullanıldığı bir durum olarak da nitelenebilir. Zaten hakların amacı, gerçekleştirmek istedikleri yarara göre tespit edileceğinden, bunu ayrı bir olay grubu olarak değerlendirmeye de gerek kalmaz.

Mülkiyeti altındaki evinden en iyi şekilde yararlanmak isteyen bir kişi, evinin çatısına bir çanak anten kurabilir. Bunda hukuken korunan bir yararı da vardır; ama anteni komşusunun manzarasını kesmeyecek bir noktaya koyması mümkün olduğu hâlde, bu konuda yeterince duyarlı davranmadıysa yine hakkını kötüye kullanmış olur. Bu gibi hâllerde, hakkın başkalarını esirgeyici şekilde kullanılmamış olduğundan söz edilir.

Bazen hakkın kullanılmasındaki yarar ile başkasına vereceği zarar arasında aşırı bir oransızlık olduğu için hakkın kötüye kullanıldığından söz edilebilir. Örneğin, tamamı muaccel ve bölünebilen bir borcun alacaklısı, borçlunun kısmi ifa teklifini kabul etmeye zorlanamaz. Dolayısıyla ifa günü geldiğinde borçlu kısmi ödeme teklif ederse, alacaklının ifayı tamamen redderek borçluyu borcun tamamı için temerrüde düşürme, dolayısıyla borçluyu çok ağır sonuçlarla karşı karşıya bırakma hakkı vardır. Ancak kısmi ödeme teklif eden borçlu, esasen borcunun tamamına yakın bir kısmını ödemeyi teklif etmiş olmasına ve birkaç gün içinde

toparlayabileceği çok küçük bir miktarın açık kalmasına rağmen, alacaklı ödemeyi reddederek temerrüt hükümlerine başvurmak isterse, kendi elde edeceği yararlar borçluyu uğratacağı zarar arasında aşırı bir oransızlık olduğu söylenebilir.

Hakkı kullananın çelişkili davranışlar içinde bulunması da hakkın kötüye kullanılmasının bir görünümüdür. Bir kişinin geçerliliği şekle bağlı olan bir sözleşmeyi şekle aykırı olarak yaptıktan sonra geçersizliği öğrenmesine rağmen şekil eksikliğini ileri sürmeksizin özgür iradesiyle borcunu tamamen ödemiş ve alacağını da tahsil etmiş olmasına rağmen, sonradan bu şekle aykırılığı ileri sürerek verdiklerini geri istemesi böyledir.

Kötü kazanılmış hakkın veya durumun ileri sürülmesi de bir çeşit hakkın kötüye kullanılmasıdır. Örneğin bir kimsenin diğer tarafı oyalayarak belli bir zaman aşımı veya hak düşürücü süreyi kaçırmamasını sağladıktan sonra zaman aşımı def'inde veya hakkın düştüğü itirazında bulunması hakkın kötüye kullanılması sayılacaktır. Geçerliliği şekle bağlı olan bir sözleşmeyi bu şekle uymaksızın yapmak konusunda ısrarcı olan tarafın sonradan geçersizliği ileri sürmesi de böyledir.

Hakkın Kötüye Kullanılmasının Yaptırımı

Hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz (TMK. m. 2/II). O hâlde, hukuk düzeni, hakkın kötüye kullanımına karşı bir yaptırım öngörmüş olmalıdır. Bu yaptırım, ne tür bir hakkın ne şekilde kötüye kullanıldığına bağlı olarak değişir.

Şimdiye kadar verdiğimiz, arsa üzerindeki duvar örneğinde, zarar gören komşunun talebi üzerine bu duvarın yıkılmasına karar verilebilir. Duvar yıkılmadan önce oluşan zarar için tazminat ödenmesine de hükmedilebilir.

Alacaklısını oyalayarak borcunu ödeyeceğine inandıran ve böylece zaman aşımı süresinin dolmasını sağlayan borçlunun sonra da mahkeme sırasında zaman aşımı savunmasında bulunması örneğinde, hâkim, bu def'inin gereğini yapmaz ve alacaklının açtığı davayı zaman aşımı nedeniyle reddetmez. Geçerliliği şekle bağlı bir sözleşmeyi şekil şartlarını sağlamaksızın yapmak konusunda ısrarcı davranan tarafın, borcunu ödemesi kendisinden istenildiğinde, şekle aykırılığı ileri sürmesi de dinlenilmeyerek, geçerli bir sözleşme varmış gibi borcu ödemesi beklenir. Şekle aykırı olduğunu bildiği bir sözleşmeyi tamamen ifa ettikten sonra, piyasa koşullarındaki değişiklikler öyle gerektirdiği için, sözleşmenin şekle aykırı olduğunu ileri sürerek ifa ettiği edimi geri isteyen davacı da hakkını kötüye kullanmaktadır ve bu yüzden davası reddedilecektir.

Hakkın kötüye kullanılması yasağı, sadece hakların dürüstlük kuralına aykırı kullanımıyla ilgili olarak görülse de borçların ifası sırasında da dürüstlük kuralına aykırı tutumun bir yaptırımı olmalıdır. Dürüstlük kuralına ilişkin hükmün emredici olmasının doğal sonucu budur. O hâlde, borçlunun ifa tarzı dürüstlük kuralına

aykırıysa, alacaklı bu tarz bir ifayı reddetmekte yetkili olmalıdır. Böylece alacaklının temerrüdü oluşmayacak, tam tersine borçlu borca aykırılığa ilişkin yaptırımlara katlanmak zorunda kalacaktır.

Bir sözleşme ilişkisinde taraflardan birinin haklarını kullanırken veya borçlarını yerine getirirken dürüstlük kuralına aykırı davranması, diğer tarafın sözleşmeyi sona erdirebilmesi için de haklı bir sebep oluşturur.

Kanun, bazı hakların kötüye kullanılmaları hâlinde uygulanacak olan yaptırımı, özel olarak da öngörmüş olabilir. Örneğin evlilik birliğini temsil yetkisini kötüye kullanan eşin, bu yetkisi kaldırılabilir veya sınırlandırılabilir (TMK. m. 190). Çocuk üzerindeki velayet hakkının kötüye kullanılması, velayet hakkının kaldırılması sonucunu doğurur (TMK. m. 348).

DÜRÜSTLÜK KURALI VE HAKKIN KÖTÜYE KULLANILMASI YASAĞININ UYGULAMA ALANI

Kişilerin haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kuralına uymak zorunda olmaları, dürüstlük kuralının bir çeşit standart sağlayıcı rolü olduğunu göstermektedir. Söz konusu standartları, toplumdaki mantıklı düşünebilen, orta zekâlı ve namuslu bireylerin davranış tarzı belirler. Bu standartlara, sadece kişilerin haklarını kötüye kullanıp kullanmadıklarını veya borçlarını gerektiği gibi mi yerine getirdiklerini ölçmek için başvurulmaz. Dürüstlük kuralının içerdiği standartlara, kanunların yorumlanmasında ve tamamlanmasında; hukuki işlemlerin ve özellikle sözleşmelerin kurulmasında, yorumlanmasında; sözleşmelerin tamamlanmasında, yeni şartlara uyarlanmasında; hukuki işlemlerin çevrilmesinde, sözleşme öncesi ilişkilerin düzenlenmesinde ve yan yükümlülüklerin kabulünde de başvurulur. Dürüstlük kuralının, bazı yazarlara göre ise hakkın kötüye kullanılması yasağının bir işlevi de gerçek olmayan boşluklar bakımından söz konusu olur ve kanun hükümlerinin denetlenmesi ve düzeltilerek uygulanmasında bu standartlar yine devreye girer. Aşağıda dürüstlük kuralının bu değişik işlevleri üzerinde duracağız.

Kanunun Yorumlanmasında Dürüstlük Kuralı

Kanunlar tarafından öngörülen hakların ve yükümlülüklerin kapsam ve içeriğini tespit etmek için yorum yapmak gerekir. Hâkim, yorum yaparken öncelikle kanunun amacını tespit edecek ve bu amaca uygun bir yorum yapacaktır. Ancak bu yeterli değildir; hâkim yaptığı yorumun gerçekten de kanunun amacına uygun olup olmadığını dürüstlük kuralının ışığında denetlemelidir. Öyle ki, kanunun kullandığı kavramların içeriğini doldururken, yani onları yorumlarken ulaştığı sonucu, toplumdaki

mantıklı düşünen, orta zekâlı, namuslu vatandaşların da kanunun amacıyla bağdaştıracağından emin olmalıdır.

Örneğin, Medeni Kanun'un 510. maddesine göre, miras bırakan, kendisine karşı aile hukukundan doğan yükümlülüklerini önemli ölçüde yerine getirmeyen mirasçısını, mirasçılıktan çıkarabilir. Babasının istemediği bir kişiyle, belki de babasının bir hasmının kızıyla evlenen erkek evlat hakkında, baba mirastan çıkarma işlemini yapmış olsa, evladın babasına karşı gelmesinin, aile hukukundan doğan yükümlülüklerini önemli ölçüde yerine getirmemiş olması olarak yorumlanıp yorumlanamayacağı sorusu önem kazanacaktır. Bu kural, miras bırakana karşı aile hukuku görevlerini ihmal eden bir evladın, kendi üzerine düşeni yapmazken miras bırakandan bir menfaat sağlamasını engellemek için getirilmiştir; ama dürüstlük kuralı çerçevesinde değerlendirildiğinde olayımızdaki erkek evladın davranışı aile hukuku yükümlülüklerinin ihlali bile sayılamaz. O hâlde, dürüstlük kuralına uyan yorum çerçevesinde, kişilerin evlilik kararı verirken ebeveynlerinin rızasını almaları aile hukukundan kaynaklanan bir yükümlülük olarak değerlendirilemeyecektir.

Kanunların Tamamlanmasında ve Düzeltilmesinde Dürüstlük Kuralı

Hukuk boşluğu söz konusu olduğunda, kendisini kanun koyucu yerine koyarak hukuk yaratmak zorunda olan hâkim, yine dürüstlük kuralından yararlanacaktır. Hatta kanunda kıyasa elverişli bir kuralı araması dahi dürüstlük kuralının bir gereğidir. Çünkü toplumdaki mantıklı düşünebilen, orta zekâlı ve namuslu vatandaşlar da zaten olanak varsa kıyas yapılmasını beklerler ve kıyas yapılacağına güvenirler. Onlara göre, kıyas yoluyla uygulanabilecek olan hükümdeki çözüm, isabetli bir çözüm olmasaydı, zaten şimdi hâll edilmesi gereken olaya çok benzeyen diğer sorun için kanun koyucu tarafından kabul edilmiş olmazdı.

Kıyas yoluyla bile uygulanacak bir çözüm olmadığında, kendisini kanun koyucu yerine koyacak olan hâkim, toplumun değerlerine ters düşmeyen, toplum tarafından benimsenebilecek bir kural koymaya çalışmalıdır. Bu da koyduğu kuralı aslında dürüstlük kuralının denetiminden geçireceği anlamına gelir.

Dürüstlük kuralı, sadece gerçek kanun boşluklarının doldurulmasında değil, gerçek olmayan boşluklarda kanunların düzeltilerek uygulanmasında da etkili olurlar. Ancak o noktada aslında, dürüstlük kuralının değil de hakkın kötüye kullanılması yasağının devreye girdiğini söylemek daha isabetli olur. Çünkü gerek örtülü kanun boşluklarında, gerekse kanunun eksikliği denilen durumlarda, aslında bir kanun hükmü vardır; ama bu hükmü uygulamak adil sonuçlar doğurmayacaktır. Bu yüzden bu kanununun uygulanmasında ısrar etmeyi hakkın kötüye kullanılması

yasağı kapsamına almak gerekir ve kanun dürüstlük kuralı ışığında düzeltilerek uygulanır.

Sözleşmelerin Kurulmasında Dürüstlük Kuralı

Sözleşmeler karşılıklı ve birbirine uygun irade açıklamalarıyla kurulurlar. Ne var ki, bazen ortada bir irade açıklamasının bulunup bulunmadığını tespit etmek pek kolay olmaz. Bu durumda güven teorisi devreye girerek, belli bir davranışın irade açıklaması olarak yorumlanıp yorumlanamayacağına karar verilir ki, güven teorisi, makul, orta zekâlı, namuslu bir muhatabın, bildiği ve bilmesi gereken verilerin ışığı altında, belli bir davranışı irade açıklaması olarak nitelendirmekte haklı görülüp görülemeyeceği sorusunun yanıtlanmasını gerektirir. Bu ise, dürüstlük kuralının bir uygulamasından başka bir şey değildir.

Bazen kişiler belli bir irade açıklamasında bulunurlar; ama aslında öyle bir irade açıklamasında bulunmak istemezler. Onlar yanılarak, gerçek iradelerinden farklı yönde, belki de hiç istemedikleri içerikte bir açıklama yapmışlardır, yani irade açıklaması gerçek iradeye uygun değildir. Böyle bir durumda, ortada irade olmadığı için, irade açıklamasının da olmadığı, o hâlde kurucu unsurundaki eksiklik nedeniyle hukuki işlemin kurulmuş sayılamayacağı söylenebilirdi. Fakat bu irade açıklamasının bir sözleşmenin kurucu unsurlarından olduğunu düşünecek olursak, belki de yanılarak irade açıklayan kişinin muhatabı, onun bu yanılığını anlayabilecek durumda değildir ve bir sözleşmenin kurulduğuna inanmaktadır. Eğer öyleyse, onun bu güveninin korunması gerekir. Bu yüzden, böyle bir durumda sözleşmenin kurulmuş olup olmadığını da güven teorisine göre belirleriz. Şöyle ki, yanılarak irade açıklamasında bulunan kişinin muhatabı, bildiği ve bilmesi gereken verilerin ışığı altında, orta zekâlı, makul ve namuslu bir kişinin bu açıklamaya vereceği anlamı vermeye yetkilidir. Bu kişi, bir sözleşmenin kurulduğunu düşünmekte haklı görülebiliyorsa, sözleşme kurulmuş demektir. Görüldüğü gibi muhatabın korunmaya layık olup olmadığını, dolayısıyla sözleşmenin kurulmuş sayılıp sayılamayacağını tespit etmek için, muhatabın kendisine ulaşmış olan irade açıklamasını dürüstlük kuralı ışığında anlamlandırmış olması aranmaktadır.

Konumuzu şu an için ilgilendirmemekle birlikte, oluşmuş olabilecek merakı giderelim. Dürüst bir muhatabın yanılığını anlayamayacak olması nedeniyle sözleşme kurulmuş sayılsa bile, bu durumda hiç de istemediği bir sonuca yönelik olan irade açıklamasında bulunmuş olan kişi, yanıldığını ileri sürerek, kurulmuş olan bu sözleşmeyle bağlı kalmaktan kurtulabilir; ama sözleşmenin geçerli olduğuna inanan tarafın zararını ödemek zorunda kalır.

Sözleşmelerin Yorumlanmasında Dürüstlük Kuralı

Sözleşmeler de tıpkı yazılı hukuk kuralları gibi yorumlanmaya muhtaçtır. Hatta sözleşmelerde, tarafların kullandıkları ifadelerin yeterince açık olmaması, tarafların bazen deneyimsizlik veya bilgisizlik nedeniyle ulaşmak istedikleri hukuki sonuçları ifade etmeye elverişli olmayan sözcükler kullanmaları tehlikesi çok daha yüksektir.

Sözleşmelerin yorumu konusunda, Türk Borçlar Kanununun 19. maddesinin birinci fıkrası şöyle bir düzenleme içerir: *“Bir sözleşmenin türünün ve içeriğinin belirlenmesinde ve yorumlanmasında, tarafların yanlışlıkla veya gerçek amaçlarını gizlemek için kullandıkları sözcüklere bakılmaksızın, gerçek ve ortak iradeleri esas alınır.”* Kanunun bu hükmü, tarafların kullandıkları sözcüklere değil gerçek amaçlarına uygun yorumun yapılması emrini vermektedir. İşte tarafların amacını belirlemek üzere yapılan bu yorumun sonucu da dürüstlük kuralıyla bağdaştırılabilir olmalıdır.

Türk Borçlar Kanununun 23. maddesindeki, genel işlem koşullarında yer alan bir hükmün açık ve anlaşılır olmaması veya birden çok anlama gelmesi hâlinde, bu hükmün düzenleyenin aleyhine ve karşı tarafın lehine yorumlanacağına ilişkin kural da aslında dürüstlük kuralının bir uygulamasından ibarettir.

Sözleşmelerin Tamamlanmasında Dürüstlük Kuralı

Dürüstlük kuralının sözleşmelerin tamamlanmasındaki rolü, kanun boşluklarının doldurulmasındaki rolüne benzer. Taraflar, eğer bir sözleşmenin ikincil noktaları bakımından hiçbir hüküm öngörmemişlerse, sözleşmenin esaslı unsurları üzerinde anlaştıkları için sözleşme yine de kurulur; ama bu ikincil noktalar ileride önem kazanacak olursa, bu sözleşme tamamlanmaya ihtiyaç duyar. Bu durumda yedek hukuk kuralları devreye girer ve sözleşme tamamlanır; ama eğer taraflar, daha sözleşmelerini kurarlarken bu ikincil noktalarla ilgili bir hüküm öngörmemiş olmakla birlikte, kanundaki yedek kuralların da kendilerine uygulanmasını istemediklerini ortaya koymuşlarsa, o zaman ortada bir sorun var demektir. Bu durumda, yedek kurallar, taraflara en azından doğrudan doğruya uygulanamaz. Hâkimin sözleşmedeki boşluğu tamamlaması gerekir. Bunu yaparken kendisini tarafların yerine koyarak, sözleşmelerinin amacını, yedek kuralları neden arzu etmediklerini ve neden başkaca bir kural üzerinde de anlaşılmadıklarını göz önünde bulundurur. Sonunda, tüm bu verilerin ışığında, mantıklı düşünen, orta zekâlı namuslu bireyler olarak hareket edecek olan tarafların üzerinde anlaşabileceği bir çözüme ulaşır ve sözleşmenin boşluğunu bu çözümle doldurur.

Sözleşmelerin Yeni Şartlara Uydurulmasında Dürüstlük Kuralı

Taraflar sözleşme yaparken gelecekte ortaya çıkabilecek ihtiyaçlarını ve değişiklikleri de hesaba katmaya çalışırlar. Bu yüzden yaptıkları bir sözleşmede birbirlerine verdikleri sözü ileride tutmak zor olmasın diye oldukça dikkatli davranırlar. Ancak kişilerin öngörmesinin beklenemeyeceği ve önlenmesi mümkün olmayan, sözleşme taraflarının dışında gelişen, öyle olağanüstü değişiklikler yaşanabilir ki, bu gibi değişikliklere de tarafların hazırlıklı olduğunu söylemek çoğu zaman mümkün olmaz. Tarafların sözleşmeyi kurarken birbirlerine verdikleri sözü tutmaları dürüstlük kuralının bir gereğidir; ama bazen öngöremedikleri, engelleyemedikleri, sebep de olmadıkları öyle bir değişiklik yaşanır ki, bunun sonucunda, başlangıçta kurmuş oldukları sözleşme adaleti ortadan kalkar. Her iki tarafın da kendi çıkarlarını gözeterek kurdukları sözleşme adaleti varlığını sürdürmeye devam etse, verilen sözün tutulması da dürüstlük kuralının bir gereği olarak kalır. Bu adalet aşırı derecede bozulduğunda, yani bir taraf başlangıçta öngörülenden çok kötü bir duruma düşerken diğeri onun aleyhine olarak pek bir avantajlı duruma geldiğinde, her ne pahasına olursa olsun verilen sözün tutulmasında ısrarcı olmak, hakkın kötüye kullanılması sayılır. Bu noktada dürüstlük kuralı devreye girer ve tarafların, bu değişiklikleri öngörebilmiş olsalardı sözleşmelerini nasıl şekillendirecekleri sorusuna yanıt aranır. Sonra da sözleşme değişen koşullara uydurularak ayakta tutulur veya gerekiyorsa sözleşme ilişkisi sona erdirilir.

Emprevizyon teorisi veya işlem temelinin çökmesi teorisi diye de bilinen bu hareket tarzının hukuki dayanağı, yakın zamana kadar dürüstlük kuralı olmuştur; ancak dürüstlük kuralı, bu çok önemli işlevini, Türk Borçlar Kanununun 1 Temmuz 2012’de yürürlüğe girmesiyle, 128. madde hükmüne devretmiştir. Böylece, dürüstlük kuralının bu uygulama hâli, Borçlar Kanununun genel bir hükmünde ifadesini bulmuştur. Önemi nedeniyle bu hükmü aktarmayı yararlı görüyoruz. Türk Borçlar Kanunu’nun “Aşırı ifa güçlüğü” başlıklı 128. maddesi aynen şöyledir:

“ Sözleşmenin yapıldığı sırada taraflarca öngörülmeyen ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum, borçludan kaynaklanmayan bir sebeple ortaya çıkar ve sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirir ve borçlu da borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olursa borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı takdirde sözleşmeden dönme hakkına sahiptir. Sürekli edimli sözleşmelerde borçlu, kural olarak dönme hakkının yerine fesih hakkını kullanır.

Bu madde hükmü yabancı para borçlarında da uygulanır.”

Hukuki İşlemlerin Çevrilmesinde Dürüstlük Kuralı

Dördüncü ünitemizde hukuki işlemlerin geçerli olabilmesi için birtakım geçerlilik unsurlarını taşımaları gerektiğinden söz etmiştik. İşte herhangi bir hukuki işlem tüm kurucu unsurları taşıdığı hâlde bir geçerlilik unsurunu taşımıyorsa, geçersiz bir hukuki işlem olur. Böyle bir hukuki işlem hukuki sonuç doğuramaz. Bu işlem için irade açıklamasında bulunan kişi veya kişiler amaçlarına ulaşamazlar. Oysa kişilerin yapmış olduğu ve geçersiz olan bu işlem, daha önce düşünmedikleri bir başka hukuki işlemin tüm geçerlilik unsurlarını taşıyor olabilir. Üstelik geçerlilik unsurları sağlanmış olan bu işlem bir de tarafların yapmak istedikleri işlem ile aynı hukuki sonuçları doğurmaya elverişlidir. Bu gibi durumlarda, dürüstlük kuralı, tarafların iradelerinin hiçe sayılmasını değil, sanki sözünü ettiğimiz ikinci işlemi yapmak istemişler gibi, ilk işlemin ikinci işleme çevrilerek ayakta tutulmasını gerektirir. Bu işleme çevirme (tahvil ya da conversion) denilir.

Çevirme işleminde dürüstlük kuralı, orta zekâlı, mantıklı, namuslu kişilerin yaptıkları işlemin geçerli olmayacağını bilmeleri öteki işlemi yapmaya da razı olup olmadıklarını belirleme bakımından rol oynar.

Çevirme işleminde dürüstlük kuralı, orta zekâlı, mantıklı, namuslu kişilerin yaptıkları işlemin geçerli olmayacağını bilmeleri öteki işlemi yapmaya da razı olup olmadıklarını belirleme bakımından rol oynar. Yani tarafların böyle bir çevirmeyi isteyebileceği sonucuna varmak için dürüstlük kuralından yararlanılmaktadır. Konuyu bir örnekle açalım. Taşınmazlara ilişkin satış sözleşmeleri tapuda resmî şekilde yapılmadıkça geçerli olmaz. Noterler bile böyle bir sözleşmeye geçerlilik kazandırmaya yetkili değildir. Noterler, taşınmaz satış vaadi sözleşmelerini düzenlemeye yetkilidirler. Taşınmaz satış vaadi sözleşmeleri taşınmaz satış sözleşmeleri ile hemen hemen aynı sonucu doğurur. Şöyle bir fark vardır ki, taşınmaz satışı sözleşmesi yapılırken, satıcının taşınmazı alıcı adına tapuda tescil etme borcu doğarken, taşınmaz satış vaadinde, taşınmaz malikinin alıcıyla tapu idaresine giderek taşınmaz satış sözleşmesini yapma borcu doğar. Her iki sözleşmeden ilk planda doğan borçlar farklı olmakla birlikte, taşınmazın satışını geçerli bir şekilde vaat etmiş olan malik, nasıl olsa geçerli bir şekilde satış sözleşmesini de yapmak zorunda kalacaktır ve böylece bir taşınmaz satış vaadi sözleşmesi de dolaylı yoldan da olsa, taşınmazın alıcı adına tapuda tescilini gerektirecektir. Aynı hukuki sonucu doğurmaya elverişli iki ayrı işlem hakkında bu bilgiyi verdikten sonra diyelim ki taraflar, noterde taşınmaz satış sözleşmesi yapmış olsunlar. Böyle bir sözleşme geçersiz olacaktır. İşte bu noktada, taraflar taşınmaz satışı hakkında noterde yapılan sözleşmenin geçersiz olacağını bilselerdi, taşınmaz satışı yerine taşınmaz satış vaadi yaparlardı, denilebileceği için, çevirme işlemi yapılır ve taraflar arasındaki taşınmaz satışı olarak geçersiz olan sözleşme, taşınmaz satış vaadi olarak geçerli sayılır.

Sözleşme Öncesi Görüşmelerin Düzenlenmesinde Dürüstlük Kuralı

İki kişi bir sözleşme kurmak üzere bir araya geldiklerinde, sözleşmenin kurulması anı gelene dek, bazen günlerce hatta aylarca sürececek görüşmeleri başlatmış olurlar. Görüşmelerin nasıl sonuçlanacağı, sözleşmenin kurulup kurulmayacağı henüz belli değildir. Bu yüzden birbirlerine karşı edim yükümlülükleri de yoktur. Ne var ki, dürüstlük kuralı bu kişilerin mantıklı, orta zekâlı ve namuslu görüşmeciler gibi hareket etmelerini gerektirir. Bu yüzden kurulacak sözleşme ile ilgili olup da karşı tarafın önem verebileceği hususlarda dürüst davranmak, yanlış bilgi vermemek gerekir. Sözleşme kurulacak olursa ifa aşamasında ortaya çıkabileceği beklenen aksaklıklarla ilgili olarak diğer tarafı önceden aydınlatmak gerekir. Sözleşmenin geçerliliği için belli bazı şekil koşulları aranıyorsa, buna uymak ve bu hususa diğer tarafın dikkatini çekmek gerekir. Sözleşmeyi yapmaya hiç niyeti olmadığı hâlde bu gibi görüşmelere başlamamak veya böyle bir niyet ortadan kalkar kalkmaz görüşmeleri kesmek hep dürüstlük kuralının gereğidir. Öyle ki, bir taraf sözleşme öncesi görüşmeler sırasında dürüstlük kuralından kaynaklanan bu yükümlülüklerini yerine getirmezse, sözleşmenin bu yüzden kurulamamasından veya geçersiz olmasından dolayı diğer tarafın uğradığı zararları gidermek zorunda kalabilir. Sözleşme öncesi görüşmeler sırasında kusurlu davranış nedeniyle doğan zararı giderme yükümlülüğü, öğretide culpa in contrahendo sorumluluğu olarak da adlandırılmaktadır. Sonuç olarak culpa in contrahendo sorumluluğunun dürüstlük kuralından doğduğu söylenebilir.

Yan Yükümlülüklerin Kabulünde Dürüstlük Kuralı

Dördüncü ünitemizde yükümlülük kavramını açıklarken bir sözleşme ilişkisinden sadece edim yükümlülüklerinin doğmadığını, birtakım yan yükümlülüklerin de doğabileceğini ifade etmiştik. Bu yan yükümlülükler daha sözleşme kurulmadan önce ortaya çıkabileceği gibi, sözleşme kurulduktan sonra da ortaya çıkabilir ve hatta bazı yan yükümlülükler sözleşme sona erse de devam eder. Daha görüşmeler sırasında doğan yan yükümlülükler, yukarıdaki başlık altında ele aldığımız yükümlülüklerdir ve onların kaynağı dürüstlük kuralıdır. Sözleşme kurulduktan sonra ortaya çıkan ve hatta sözleşme sona erdikten sonra da devam eden yan yükümlülüklerin bir kısmı kanundan doğar, bir kısmı ise sözleşmeyi kuran tarafların iradesinden kaynaklanır. Fakat bu yükümlülüklerin de pek önemli bir kısmı yine dürüstlük kuralından doğmaktadır.

Özet

- Türk Medeni Kanunu'nun "I. Dürüst Davranma" başlıklı 2. maddesinin birinci fıkrası şöyledir: "Herkes haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır." Bu maddede dürüstlük kuralına uyma zorunluluğundan bahsedilmekle yetinilmiş; ama dürüstlük kuralının tanımı yapılmamıştır. Bir tanım yapmak gerekirse, dürüstlük, çeşitli hukuki ilişkiler söz konusu olduğunda, bu ilişkilerin birer tarafını oluşturup da mantıklı hareket edebilen, orta zekâlı ve namuslu bireylerin sergiledikleri, karşılıklı güven ihtiyacına, iş yaşamının gereklerine, genel ahlak kurallarına, hatta geleneklere uygun davranış tarzıdır. Öyle ki, bu davranış tarzının gereği olarak oluşan ve herkesçe benimsenen kurallara dürüstlük kuralları denir.
- Dürüstlük kuralı, iyiniyetten farklı olarak, subjektif değil, objektif bir nitelik taşır. Türk Medeni Kanunu'nun 2. maddesinin sözü, bu hükmün emredici olduğunu düşündürmektedir. Ancak öğretide 2. maddenin hiç de emredici bir hüküm getirmediğini, dürüstlük kurallarının aksinin taraflarca kabul edilebileceğini savunan yazarlar da bulunmaktadır. Dürüstlük kuralına uyma zorunluluğu, sadece Medeni Hukuk alanında değil, Özel Hukukun tümünde geçerli bir ilkedir. Hatta Kamu Hukuku, özellikle İdare Hukuku, Medeni Yargılama Hukuku ve İcra ve İflas Hukuku alanında dürüstlük kuralının işlerlik kazandığı durumlar söz konusudur.
- Bir hakkın dürüstlük kuralına aykırı olarak kullanımı hakkın kötüye kullanılması demektir ve Türk Medeni Kanunu'nun 2. maddesinin ikinci fıkrasına göre, hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz. Hakkın kötüye kullanılmasından söz etmek için öncelikle ortada bir hakkın bulunması gerekir. Bu hakkın dürüstlük kuralına aykırı olarak kullanılması gerekir. Hakkın dürüstlük kuralına aykırı olarak kullanılmasından bir zarar doğmalıdır.
- Hakkın kullanılmasında hiçbir yararın bulunmaması, hakkın açıkça amacına aykırı olarak kullanılması, hakkın başkalarını esirgeyici şekilde kullanılmamış olması, hakkın kullanılmasındaki yarar ile başkasına vereceği zarar arasında aşırı bir oransızlık bulunması, hakkı kullanan kişinin çelişkili davranışlar içinde olması, kötü kazanılmış bir hakkın veya durumun ileri sürülmesi, hakkın kötüye kullanıldığının birer göstergesidir.
- Hak kötüye kullanıldıysa hukuk düzenince korunmaz. Bu bazen kanunda öngörülen bazı özel yaptırımların, bazen de genel anlamdaki yaptırımların uygulanması anlamına gelir. Genel anlamdaki yaptırımlar; hakkını kötüye kullanan kişi davacıysa davasını reddetmek, davalıysa, davayı kabul etmek, kötüye kullanılan hak nedeniyle oluşan durumun eski hâline getirilmesini sağlamak, ortaya çıkan zararı hakkını kötüye kullanan kişiye tazmin ettirmek olabilir.
- Dürüstlük kuralı haklarımızı kullanırken ve borçlarımızı yerine getirirken uymamız gereken standartları belirler; ama gerek dürüstlük kuralının gerekse hakkın kötüye kullanılması yasağının işlevleri bununla sınırlı değildir. Dürüstlük kuralına kanunların yorumlanmasında, tamamlanmasında, düzeltilmesinde; hukuki işlemlerin ve özellikle sözleşmelerin kurulmasında, yorumlanmasında; sözleşmelerin tamamlanmasında, yeni şartlara uyarlanmasında; hukuki işlemlerin çevrilmesinde, sözleşme öncesi ilişkilerin düzenlenmesinde ve yan yükümlülüklerin kabulünde de başvurulur.

Değerlendirme sorularını sistemde ilgili ünite başlığı altında yer alan “bölüm sonu testi” bölümünde etkileşimli olarak cevaplayabilirsiniz.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. **Dürüstlük kuralı ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?**
 - a) Hakları kullanırken ya da borçları yerine getirirken gözetilmek zorundadır.
 - b) Sözleşmelerin değişen şartlara uyarlanması bakımından da önem taşır.
 - c) Toplumdaki ortalama kişilerden beklenen iyiniyetli davranış modeli olduğu için objektif iyiniyet kuralı olarak da adlandırılır.
 - d) Bu kurala aykırı davranışın herhangi bir yaptırımı yoktur.
 - e) Kanunların yorumlanmasında da gözetilir.
2. **Hakların kullanılması ve borçların yerine getirilmesi sırasında, ortalama ve makul bir kişiden beklenen davranış tarzını gösterme zorunluluğu aşağıdakilerden hangisi ile açıklanır?**
 - a) Dürüstlük kuralı
 - b) Subjektif iyiniyet
 - c) Suçta ve cezada kanunilik
 - d) Ayırtım gücü olmayan kişilerin haksız fiilden sorumlu tutulmaması
 - e) Oranlılık ilkesi
3. **Aşağıdakilerden hangisi hakların kötüye kullanıldığına ilişkin göstergelerden biri değildir?**
 - a) Hakkını kullananın çelişkili davranışlar içinde olması
 - b) Elde edeceği yarar ile karşı taraf vereceği zarar arasında aşırı bir oransızlık bulunması
 - c) Hakkı kullanmaktan bir yarar sağlamaması
 - d) Hakkını kullanmasından bir başkasının zarar görmesi
 - e) Kötü kazanılmış bir hakkın ileri sürülmesi

4. Aşağıdakilerden hangisi hakkın karşı tarafı esirgeyici şekilde kullanılmamasına bir örnektir?

- a) Karşı tarafı oyalayarak zaman aşımı süresini kaçırmaya yol açmak
- b) Şekle aykırı olarak yapmakta ısrar ettiği sözleşmenin geçersizliğini ileri sürmek
- c) Şekle aykırı olduğunu bile bile ifa ettiği sözleşme çerçevesinde verdiğini geri istemek
- d) Çanak antenini başka yere kurması mümkünken komşusunun manzarasını kesecek şekilde kurmak
- e) 10.000 TL'lik borcunun tamamını denkleştiremediği için, eksik kalan 75 TL.'yi iki gün sonra maaş alınca ödemeyi teklif eden borçlusunun ödemesini bütünüyle reddederek onu borcun tümü bakımından temerrüde düşürmek

5. Dürüstlük kuralı ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- a) Haklar kullanılırken veya borçlar ifa edilirken dürüstlük kuralına aykırı davranıldığını hakim resen göz önünde tutamaz.
- b) Hâkim kanunları yorumlarken dürüstlük kuralını göz önünde bulundurur.
- c) Sözleşmelerin değişen koşullara uyarlanabilmesi dürüstlük kuralının bir gereğidir.
- d) Yan yükümlülüklerin kabulünde dürüstlük kuralı etkilidir.
- e) Sözleşmelerin çevrilmesinde dürüstlük kuralı etkilidir.

6. Aşağıdakilerden hangisi hakkını kötüye kullanan kişiye karşı uygulanabilecek yaptırımlardan biri değildir?

- a) Kişinin davasını reddetmek
- b) Ona karşı açılmış olan davayı kabul etmek
- c) Hakkını kötüye kullanarak yarattığı durumun eski haline getirilmesini sağlamak
- d) Ortaya çıkan zararı tazmin ettirmek
- e) Hürriyeti bağlayıcı cezaya çarptırmak

7. Kanunda aranan bazı koşulları taşımadığı için geçersiz olan bir işlem, tarafların daha önce düşünmedikleri bir başka hukuki işlemin tüm geçerlilik unsurlarını taşıyor olabilir. Üstelik geçerlilik unsurları sağlanmış olan bu işlem tarafların yapmak istedikleri işlem ile aynı hukuki sonuçları doğurmaya da elverişlidir. Bu gibi durumlarda, dürüstlük kuralı, tarafların bu ikinci işlemi yapmış sayılmalarını sağlayabilir. Bu duruma hukukta ne ad verilir?
- a) Çevirme
 - b) Culpa in contrahendo
 - c) İşlem temelinin çökmesi
 - d) Hakkın kötüye kullanılması
 - e) Genel işlem şartları
8. Sözleşme görüşmeleri içinde bulunan taraflardan birinin dürüstlük kuralına aykırı hareket etmesi sonucu diğer taraf zarar görecektir olursa ortaya çıkacak sorumluluğa verilen isim aşağıdakilerden hangisidir?
- a) Conversion
 - b) Emprevizyon
 - c) Culpa in contahendo
 - d) İşlem temelinin çökmesi
 - e) Genel işlem şartları
9. Dürüstlük kuralı sözleşmelerin yeni koşullara uygulanmasında da etkili olur. Aşağıdakilerden hangisi dürüstlük kuralının bu rolünü açıklayan teoremin ismidir?
- a) İşlem temelinin çökmesi
 - b) Culpa in contrahendo
 - c) Conversion
 - d) Tahvil
 - e) Genel işlem şartları

10. Dürüstlük kuralı ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- a) Dürüstlük kuralı ancak kanunun açıkça buna sonuç bağladığı durumlarda uygulanır.
- b) Kanunların yorumlanmasında dürüstlük kuralından yararlanılsa da sözleşmelerin yorumlanmasında dürüstlük kuralının bir rolü olmaz.
- c) Kanunların tamamlanmasında dürüstlük kuralından yararlanılsa da sözleşmelerin tamamlanmasında dürüstlük kuralının rolü olmaz.
- d) Dürüstlük kuralına uyma zorunluluğu sadece Medeni Hukuk alanında geçerli bir ilkedir.
- e) Dürüstlük kuralına uygun davranılıp davranılmadığı objektif ölçütlere göre belirlenir.

CEVAPLAR

1.D-2.A-3.D-4.D-5.A-6. E-7.A-8.C-9.A-10.E

YARARLANILAN KAYNAKLAR VE BAŞVURULABİLECEK DİĞER KAYNAKLAR

- Adal, E. (2011). *Hukukun Temel İlkeleri El Kitabı*, İstanbul: Legal.
- Akıntürk, T. ve Karaman, D. A. (2012). *Medeni Hukuk*, İstanbul: Beta.
- Akıpek, J. G. ve Akıntürk, T. (2011). *Türk Medeni Hukuku, I. Cilt, Başlangıç Hükümleri-Kişiler Hukuku*, İstanbul: Beta.
- Akyol, Ş. (2007). *Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı*, İstanbul: Vedat.
- Akyol, Ş. (2006). *Medeni Hukuka Giriş*, İstanbul: Vedat.
- Ayan, M. (2011). *Medeni Hukuka Giriş*, Konya: Mimoza.
- Bilge, N. (2005). *Hukuk Başlangıcı*, Ankara: Turhan.
- Dural, M. ve Sarı, S. (2011). *Türk Özel Hukuku, Cilt I Temel Kavramlar ve Medenî Kanunun Başlangıç Hükümleri*, İstanbul: Filiz.
- Edis, S. (1989). *Medenî Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Gözler, K. (2011). *Hukuka Giriş*, Bursa: Ekin.
- Hatemi, H. (2011). *Medeni Hukuka Giriş*, İstanbul: Vedat.
- Helvacı, S. ve Erlüle, F. (2010). *Medeni Hukuk*, İstanbul: Legal
- İnan, A.N. (2005). *Medeni Hukuk*, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırmaları Enstitüsü yayını.
- Kılıçoğlu, A. (2012). *Medeni Hukuk Temel Bilgiler*. Ankara: Turhan.
- Oğuzman, M. K ve Barlas, N. (2011), *Medenî Hukuk, Giriş Kaynaklar Temel Kavramlar*, İstanbul: Beta.
- Oğuzman, K., Seliçi, Ö. ve Oktay-Özdemir, S. (2011). *Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)*, İstanbul: Filiz.
- Öztan, B. (2011). *Medeni Hukuk'un Temel Kavramları*, Ankara: Turhan.
- Serozan, R. (2011). *Medeni Hukuk Genel Bölüm*, İstanbul: Vedat.
- Zevkliler, A., Acabey, M. B. ve Gökyayla, K. E. (1999), *Zevkliler Medeni Hukuk*, Ankara: Seçkin.
- Zevkliler, A., Ertaş, Ş., Havutçu, A. ve Gürpınar, D. (2012), *Medeni Hukuk Temel Bilgiler*, Ankara: Turhan.